

Conferència del Molt honorable senyor Jordi Pujol**“Josep Pla, escriptor d'un país”****Auditori Caixa Fòrum
Barcelona, 18 d'abril de 2006**

Senyor conseller, amic Baltasar Porcel, senyor Cejudo, senyores i senyors. La primera cosa que els he de dir és que jo em sorprend a mi mateix (estic sorprès) de trobar-me ara parlant d'en Pla com a escriptor perquè jo no sóc crític literari, no sóc un home de gran cultura literària. He llegit, això sí. I, a més, he llegit llibres d'en Pla, no pas un ni dos ni tres sinó uns quants. A part d'això, sempre l'havia seguit molt a través de Destino que també era una forma necessària per saber qui era en Pla. Un dels llibres que he llegit, i ens en parlarà molt més el conseller Nadal el dia que parli perquè és aquell que estava dedicat a la ciutat de Girona precisament, i és un llibre molt i molt bonic. El vaig llegir en l'època que jo estava confinat a Girona.

Bé, i tot i així el que passa és que he comès la imprudència d'acceptar a venir a parlar-los d'això. I, per què l'he acceptada? Home, en primer lloc en Baltasar Porcel és una persona a la qual se'm fa difícil dir-li que no. A vegades li dic que no però se'm fa difícil, per diversos motius. I després perquè jo personalment, amb en Porcel precisament, havíem tingut alguna relació amb en Pla, per cert que no massa planera a vegades. De fet no gens planera, una mica basada en la contradicció i el desacord. Després també us ho explicaré això. Bé, però també era una cosa que m'atreia. Però, sobretot, per una cosa. Per res d'això. Sinó perquè jo sempre he considerat, de sempre, que és el nostre millor escriptor català en prosa. I n'ha fet molta de prosa. I, naturalment, quan se'n fa molta també en deu de tenir alguna de dolenta. I en té alguna de dolenta. I a la gent que ha d'escriure un article a temps marcat doncs de tant en tant li surten articles que no són pas bons. Però té molta prosa i a més, molta de bona. I amb això ell va fer un gran servei al país, a la llengua i al país. I perquè a més – i això ho deia ell- deia que hi havia dues coses que estimava. “Dues coses que estimo són –deia ell- la meua llengua i el meu país.” Evidentment que quan

parlem d'en Pla, escriptor d'un país, hem de tenir en compte també la producció que va fer en castellà que va ser molt important. És a dir, de cara a la imatge i a la idea de país que et pot donar, de cara a la imatge de país i la idea de país que es pot treure de la lectura, diguem-ne, habitual dels seus articles a Destino, la seva producció en castellà, és també important. Però literàriament és evident que el que compta és el que va escriure en català. De fet ell ho deia. Ell deia: "el bilingüisme és un desastre." Textualment havia dit: "el bilingüisme és un desastre." I deia això! Deia: "estimo la meua llengua." Deia: "estimo la llengua". I tenia ressonància d'allò que hi ha molts escriptors que diuen (escriptors no precisament catalans, sinó que penso amb escriptors francesos) allò de "la meua llengua és la meua pàtria". Un fet molt fonamental per a ell. Això han d'entendre que a mi em fa sentir una certa inclinació envers el personatge i a parlar-ne. Tot i que, repeteixo, vostès això ja ho notaran, jo no sóc un expert ni amb en Pla ni en general en la literatura.

En Pla era un home antropològicament molt català, molt representatiu d'un país, molt representatiu d'una cultura, molt representatiu d'un model d'un país, d'una manera de ser d'un país. D'un país que va canviant, que sempre s'ha trobat poc o molt, i ara també s'hi troba, en situació de risc, i de fet alguna de les coses que ens explica en Pla avui no hi són ja. Per exemple, un excel·lent, magnífic llibre d'en Pla, que és *Els pagesos* avui no el podria fer en Pla. Bé, i com això també altres coses, òbviament.

Però de tota manera cal que siguem ben conscients que si desaparegués aquest país que en conjunt representa en Pla, o s'aprimés molt, nosaltres deixaríem de ser el que som.

M'aturo un moment en això, encara que no faci referència directament a en Pla. Jo sóc dels que creuen que els països necessiten allò que els alemanys en diuen una "leitkultur", que vol dir una cultura conductora, vol dir un fil conductor, vol dir un fil roig, que assegurí una continuïtat de la cultura i de la identitat. Els nordamericans diuen el mateix, parlen del mateix, ells parlen del "mainstream", que vol dir corrent principal. És a dir, en un riu hi ha un corrent central, un corrent principal, i hi ha aigües que estan a les vores, a les voreres, que van

més a poc a poc generalment, que moltes vegades el que navega per allà acaba enganxant-se a la vorera. I després hi ha afluents. Van entrant afluents per aquí i per allà. Van entrant afluents que van canviant molts aspectes, moltes de les coses del riu. Per començar el fan més gros. I segurament canvien la naturalesa o les característiques de l'aigua, i mil coses, o de la fauna, dels peixos. Però segueix sent el mateix riu. El "mainstream" continua existint per més afluents que hi vagin havent. O bé els anglesos que en diuen els "basics" d'això, que vol dir els valors bàsics. Gran Bretanya avui, que fins ara no havia donat massa importància perquè ho donava per sobre entès, ara en parlo. Eren tan suficients, estaven tan segurs de tot, estaven tan poc amenaçats en res durant molts anys, fins fa 40 o 50 anys, i en certs aspectes ara mateix, que no s'havien preocupat gaire de definir-ho això. Però ara sí, sobretot de cara al tema immigratori. Ells ara han abandonat el que en un moment determinat va ser la seva aposta, que jo entenc que era un error, i en Toni Blair ara també creu que fou un error, que era el multiculturalisme, i estan més en la línia d'intentar la integració. I ara parlen dels "basics". Que són els "basics"? Ho són, per exemple, Westminster. És a dir, si algú no accepta Westminster no pot ser ciutadà britànic perquè això forma part dels "basics", dels "mainstream" o de la "leitkultur", com en vulguin dir. I bé, pel britànic la democràcia és Westminster. Però també la llengua, i certs coneixements d'història. S'ha de saber, per exemple, que Anglaterra és una democràcia molt antiga gràcies a en Cromwell i gràcies a la revolució que van fer al segle XVII. I totes aquestes coses. I si no se sap això es considera que es viu allà, però al marge. Al "mainstream" s'hi van afegint coses, s'hi van afegint afluents, però segueix sent el riu que va néixer lluny i que ha continuat i que ha anat engruixint i que s'han anat integrant molts d'aquests afluents.

Si algun dia hi hagués un terratrèmol que trenqués el curs del riu i que la part alta del riu anés cap a altra banda, seguiria havent-hi un riu més avall que s'alimentaria dels afluents que hi haguessin més avall, i també arribaria a mar però no seria aquell riu.

Crec que en Pla ens parla d'aquests elements bàsics del "mainstream". I a això ell s'hi enfronta. Com a escriptor ho descriu, com a cronista, com vulguin, o

com a retratista, o com a memorialista del país. Aquest país que continua tot i les seves dificultats. És un país amb riscos Catalunya, sempre. Ara ho està també. I ho ha estat gairebé sempre segurament. I ens n'hem sortit i espero que ara també. Però retrata aquesta gent, aquest país, retrata el seu temps i després retrata el paisatge. A més a més retrata el paisatge. I parla de la història. Però d'això justament els en parlarà el Conseller Nadal. Hi ha una manera de conèixer el que és un país, que són els historiadors, estudiar història, molt important. Una de les coses greus que en aquests moments tenim a casa nostra, i una mica a tot arreu, és que la gent té poca consciència històrica. És a dir, jo li deia una vegada a un: escolta, tu tens la sensació –se les dóna de savi i a més del món polític-, tu parles com si Catalunya hagués començat ara. No, Catalunya no ha començat ara.

La història és necessària, absolutament necessària. I els sociòlegs, i els estudiosos en general, i els estadístics. És evident que l'estadística per entendre certes coses és necessària. En Vicenç Vives i l'oncle del conseller, en Jordi Nadal, ha basat moltes de les seves tesis històriques precisament en l'estudi detallat de l'evolució del preu del blat en el segle XVI. Tot això és important. I la demografia. Tot això és molt important.

Però es pot fer entendre d'altres maneres, un país. Hi ha gent que ho explica d'una altra manera, sense tantes estadístiques, sense tants estudis socials, sense tants estudis, diguem-ne sense tantes monografies de tota mena. Ho expliquen d'una altra manera. I a vegades s'entén millor.

Ja no parlaré dels poetes. Aquests, evidentment ho fan. Tot i que després en parlaré d'alguns d'aquests poetes. La manera d'explicar-ho és precisament sovint molt a través de la literatura. Per exemple, seria difícil entendre Rússia, que Rússia sigui el que és avui, sense el comunisme, però sense Tolstoi, sense Dostoevsky, sense Chejov, sense Pushkin, sense Gogol, seria difícil. Rússia sense això no seria la Rússia que és i seria difícil d'entendre.

O seria difícil d'entendre Anglaterra sense Shakespeare, sense un de molt important, encara que molt menys popular i a més molt més pesat i molt més

avorrit de llegir que és Milton per entendre tot el que són les concepcions ètiques i filosòfiques angleses. O bé sense els filòsofs del segle XVIII, sense **Locke** i Berkeley, o bé més modernament sense Chesterton i Bernard Shaw, és difícil d'entendre això. De vegades llegint Chesterton entens coses del caràcter anglès i la manera de ser anglesa que la pura història no t'ensenyaria i els fulls estadístics tampoc.

França. Ara mateix jo he tornat a llegir, he acabat de llegir perquè de molt jove vaig llegir, una novel·la que és el *Roig i el Negre* d'Stendhal. Quan era molt jove la vaig llegir però com que l'edició d'abans de la guerra eren tres volums, no sé si el primer, el segon o el tercer no l'haurien de tenir a casa i no el vaig acabar. I no sabia com acabava. He passat 50 anys neguitós pensant com s'acabava el *Roig i el Negre*. Bé, ara l'he llegit. I ja sé com acaba (d'una manera una mica barroca, per cert). Però el que vull dir és que jo m'he llegit la història de França de la dreta, és a dir en Jacques Bainville, i de l'esquerra, la d'en Michelet (aquesta no tota perquè són molts volums, no s'acaba mai), de tota manera per entendre el que passava a França entre el 1825 i el 1830 (que a través d'això entens algunes coses que van passar després i fins i tot alguna de les que passen avui) em serveix més el *Roig i el Negre*. I ara, a més, m'ha agafat una mania: després d'haver llegit el *Roig i el Negre* em dic que això ho he de completar i he de llegir en Chateaubriand i en Victor Hugo, que fa molts anys que els tinc abandonats i a més també llegits antigament d'una manera bastant superficial. Segur que entendré moltes coses d'ara. Moltes coses de França.

Bé, i Espanya no s'entén sense el Segle d'Or. Ni tan sols s'entén el que ha passat amb l'Estatut sense el Segle d'Or. Ni això no s'entén. Jo sempre explico allò d'en Quevedo. En Quevedo era un escriptor amb molt mala –com ho diria per dir-ho d'una manera fina- de molt mala intenció, i era un pamfletista. Un pamfletista pot ser un molt bon escriptor. I un pamflet pot ser una obra literària. I és aquell que deia: “mientras haya en España piedras en los campos y catalanes habrá guerra.” I això ho deien al segle XVII. Bé, diguem-ne que això és secundari. Prefereixo tot el que és tota la potència, tot l'enorme missatge del que va ser el Segle d'Or. I no em refereixo només al Quixot, que a més tinc la impressió que a Espanya mateix a Castella va trigar molt en trobar-li el sentit al

Quixot. Al començament no l'interpretaven així. Però no em refereixo tant a això com per exemple a la gran bullida intel·lectual i sobretot literària que hi va haver a Espanya a finals del segle XIX i començaments del segle XX. Que potser des d'aquí, des de Catalunya, no en vam saber valorar prou la importància. Els Baroja, i els Azorin, evidentment després d'una altra manera Ortega y Gasset. Però jo, potser per escàndol dels entesos, perquè no m'estranyaria que em diguessin que literàriament és un home d'un valor molt inferior, per exemple jo considero que va ser important un home com en Pérez Galdos, perquè los "Episodios nacionales" a una part molt important dels espanyols els va donar una idea de país i els va donar una consciència, els va fer entendre moltes coses. Els va fer entendre el que ells mateixos eren i d'on venien.

Bé, i a Catalunya més o menys hem de dir el mateix, encara que nosaltres potser ens fallen clàssics antics. És a dir, tenim en Ramon Llull, que Déu n'hi do, perquè en Ramon Llull, no ho oblidin, és a dir, és el que fa que la primera llengua en la qual es van escriure obres de filosofia que no fossin en cap llengua culta de l'època, que eren l'àrab, el llatí i el grec, s'escrivissin en català. O sia que Déu n'hi do. I Ausias March i tants com vulguin. Però de tota manera, degut a uns segles de decadència, almenys de decadència en aquest terreny, en el literari i cultural, doncs hi ha un buit, un buit gros. Ara, modernament és una altra cosa. A mi em sembla que modernament quan volem fer aquesta operació de veure quin és el nostre patrimoni, el nostre capital, des d'un punt de vista cultural, literari, i finalment de país penso que hem de parlar de Verdaguer. Jo no sé el que diuen els savis, els especialistes, els experts, què diuen avui de Verdaguer. Però jo el que sí que sé, n'estic segur d'això, és que sense Verdaguer la llengua nostra no seria el que és. I que a més no solament va ser un reforçador i un defensor de la llengua sinó que, a més, va desvetllar un sentiment i va crear una certa mística col·lectiva. Una cosa que dóna cos i sentit al país: Verdaguer. Per a mi el més important. Repeteixo: literàriament no sé què diran els entesos.

En Maragall, evidentment al meu entendre amb un to més baix, però també. I ho he de dir, encara que només sigui per agraïment, perquè fou un dels meus

principals (va ser quan era jove) “maîtres a penser“ quan jo era jove. I bé, l’Ors. Que per cert, en Pla era un gran admirador d’Ors. I és lògic pel que després diré. Però ell té escrit, no recordo l’any, no sé si ho escriu a l’any 25, a l’any 30 o a l’any 35, no ho sé. Però diu: “tot el que avui és Catalunya –textualment diu- porta la marca inconfusible del glossari”, és a dir de l’Ors.

Bé, tots aquests, tota aquesta gent són gent que –a tots els països, des de Shakespeare a Anglaterra fins a l’Ors a Catalunya- introdueixen valors, introdueixen consciència, i esdevenen en un cert sentit els clàssics. És a dir, els clàssics no són només els que publica la Bernat Metge –naturalment que aquells ho són. I ni cal que siguin els clàssics heroics. És a dir, no cal que pensem sempre els que de jovenets vam tenir la sort de poder tenir contacte amb alguns dels llibres de Bernat Metge, no cal que tots pensem que han de ser com les vides paral·leles d’Alexandre i Cèsar de Plutarc. No cal que sigui això.

L’Emili Teixidó diu una cosa que a mi em sembla molt exacte i que em permetré repetir sobre la importància dels clàssics. Diu: “si no hi ha clàssics tampoc no hi ha consciència col·lectiva. No hi pot haver sintonia entre generacions si no compartim mestres comuns, si no compartim algunes figures que ens representin, si no compartim alguns episodis que ens conformin”.

Bé, dit això hi pot haver algú que consideri que en Pla no pot figurar en aquesta galeria de clàssics. En tot cas per justificar-me els diré que jo l’incloc com a conseqüència d’una visió molt personal. De fet sempre és així, això. Les antologies també són molt personals. I a la meua antologia hi surt en Pla, ja dic que d’una manera fins i tot una mica desconcertant perquè en alguns temes no hi vaig estar d’acord. Per què crec que ha de formar part d’aquesta galeria de clàssics? Pel seu llenguatge popular, per la seva frescor, per la seva sensualitat, per la seva riquesa imaginativa, per la seva exuberància, també, verbal per la descripció de la natura. No recordo si la vaig llegir en català o en castellà però recordo haver llegit, quan era molt jovenet, la *Guia de la Costa Brava*, i a mi que coneixia molt poc la Costa Brava em va entusiasmar. Vaig

notar, em va semblar que notava l'aroma de la Costa Brava, el vent de la Costa Brava, les olors, els colors.

Bé, és per això que jo crec que ha de formar part d'aquesta galeria? Doncs bé no només per això, ni principalment –també opinió personal. També per això però no principalment. Jo trobo que en Pla, aquesta gran capacitat descriptiva que tenia, del paisatge per exemple, també li va permetre dur a terme un gran retrat. És a dir, va retratar la Costa Brava, molt bé, però a més va fer un gran retrat etnogràfic, sobretot de l'Empordà. Crec que el va fer de més de l'Empordà, de bona part de Catalunya. Encara que jo disfrutaria, per exemple, que en Pla hagués fet una mica el que va fer amb l'Empordà també amb la Plana de Vic, que és una comarca que dóna molt per això, o bé amb la comarca d'Olot. I dic la Plana de Vic i la comarca d'Olot perquè és com ho deia, diguem-ne, en Pla. Ara diem Osona i diem Garrotxa. Però la Plana de Vic en el sentit, diguem-ne, més tradicional del món. I la comarca d'Olot. O bé, per exemple que ho hagués fet del Baix Camp o d'una ciutat com Reus. Que consti que ell va incloure algun reusenc entre els homenots. La ciutat de Reus és una ciutat que en mans d'en Pla donaria molt. Ja va donar molt, per exemple, en mans d'un altre gran literat català que era en Puig i Ferrater, en les seves novel·les. Però vull dir que en mans d'en Pla hauria donat molt. Però evidentment no hi va anar cap allà. Tot just, cap al final de la seva vida es va aventurar més cap alguns indrets de Catalunya i, per exemple, es va enamorar, cap al final de la seva vida, de Poblet. I de Barcelona en part ho va fer. Només repassant els articles de Destino hi surt molt Barcelona. I a més té els llibres com *Un senyor de Barcelona*, i alguns escrits més d'ambient més barceloní.

Ara, la seva especialitat va ser l'Empordà. Però, en conjunt jo crec que es pot aplicar prou a Catalunya perquè es pot dir també que va fer un retrat de Catalunya o d'una certa Catalunya, atenció. No pas de tot Catalunya, no pas del que és Catalunya, ni territorialment ni des del punt de vista de la mentalitat, de la manera de ser i de la seva idiosincràsia. Però ho va fer prou perquè es pugui dir que és un retrat que es pot aplicar en bona part a tot Catalunya. Sí que ho va fer. I, repeteixo, els escrits de Destino també van ajudar molt, en aquest sentit

Va ser un retratista –repeteixó. Va ser un memorialista. Des de la seva òptica, és clar. I a través d'això va projectar una concepció del món. Em sembla que es pot dir que ell era un conservador liberal català. Les tres coses: conservador, liberal i català. Alguns diuen i jo no m'atreveixo a dir-ho que també era una mica àcrata. No ho sé. Potser d'amagat era àcrata.

El cas és que de tota manera és evident que amb en Porcel i jo vam tenir certes discussions-. Per en Pla hi havia dues coses bàsiques. I ho deia sempre. Eren la pesseta i l'ordre. Quan deia la pesseta no volia dir l'avarícia per les pessetes. No, no, no em referia a això. Escolti, un país per anar bé, deia, necessita dues coses: que tingui una bona moneda, que tingui una economia estable, una economia sòlida, una economia sana, una economia en la qual la pesseta, la moneda, la que sigui, no perdi valor, i que hi hagi ordre. Bé, això era en part conseqüència d'una experiència. Primera, l'experiència de la Catalunya que ell havia viscut els anys 18, 19, 20, a Barcelona sobretot, i 20, 21, 22, i després, sobretot, de la seva experiència com a corresponsal estranger a Alemanya. Ell va ser corresponsal estranger a Alemanya en els anys ja de la crisi última de la República de Weimar, quan Alemanya es va ensorrar. Bàsicament es va ensorrar per dues coses. Primer, per una tremenda inflació. S'havia d'anar al mercat amb carretons plens de marcs, que no valien res. Un país arruïnat, humiliat a més. Obligat a pagar uns deutes a través del Tractat de Versalles, que no podia pagar i que no va pagar al final. Lord Keynes ja havia avisat quan el Tractat de Versalles que aquesta era una pau desastrosa, una pau que era la llavor de la futura guerra. Per això i per d'altres coses. Alemanya estava ensorrada absolutament i, per tant, misèria. I després inflació, i desordre, i violència, i finalment la dictadura nazi.

Bé, això, a ell el va impressionar molt. I això explica potser una part de l'admiració que va sentir per Salazar. Salazar va ocupar el poder a Portugal a l'any 1928 com a president del Govern. Mai no va ser president del país. El règim evidentment era una dictadura. Però el que admirava en Pla, que d'altra banda per raons de família havia tingut relacions amb Portugal i coneixia bé la situació de Portugal- és que a banda del tema polític i la dictadura en Salazar

va fer una cosa que durant 10 o 15 anys tothom a tota Europa va considerar que havia estat molt ben fet, i és una molt bona política econòmica. I aquell caos que hi havia (caos financer també, caos monetari, inflació, un desastre de país) ell el va estabilitzar. I durant una pila d'anys Portugal sobre aquella base va anar bé, bé pel que eren les circumstàncies.

També tenia admiració ell per un altre català liberal, conservador liberal català. Com ell. El que passa és que aquest era molt més liberal que ell, que era en Joan Sardà. Ho dic així de passada. Perquè a més tornarà a sortir després un moment en Joan Sardà.

Aquell retrat del país que ell feia es podia fer a través de visions globals o bé es podia fer a través de retrats personals, una galeria de retrats que són els homenots, que, per cert, en va fer molts, no sé si en va fer 50 o 60. I que per fer-ne 50 o 60 i tan ben fets –i consti que no els he llegit tots però n’he llegit una pila- requerien un gran coneixement del país. Requerien conèixer molta gent i moltes circumstàncies i molts detalls de les coses. Bé, és un memorial això. Què és un memorial? Un memorial és deixar memòria, transmetre memòria, de persones que mereixen ser recordades per les generacions futures. La continuïtat. I això és el que va fer. Qui eren els homenots? Eren gent que havien fet coses importants, a l’escala de cadascú, entenem-nos. Hi havia gent molt potent, molt poderosa, molt poderosa econòmicament, molt poderosa políticament, i gent discreta i gent modesta, però que en el seu àmbit era gent sòlida, potent. És a dir potent no econòmicament, repeteixo, però sí potent de caràcter, potent d’idees, potent de tenacitat, potent d’anar per feina. I tots ells, a més, antropològicament molt lligats a Catalunya. Inclús jo diria que el **senyor Wincke**, fabricant del sector del suro, de Palafrugell, també era un home molt lligat a Catalunya, i és un dels homenots que surten. Que explica millor que moltes d’altres coses el que va ser la indústria surera.

Bé, la tria que ell fa ja explica quina és la seva Catalunya. O més exactament la seva idea del que convé que sigui Catalunya. És a dir, ell transmet uns retrats perquè siguin tinguts en compte per les generacions que vénen perquè a ser possible, s’inspirin en aquests retrats.

Passem ara en un moment en un altre tema, breument però que no pot ser silenciats en el cas d'en Pla que és Destino. Jo en aquella època de Destino ho llegia tot quan arribava. Era els dissabtes. I sempre en Pla, evidentment. Naturalment en castellà, com deia era refrigerant. Ja ho he dit que literàriament crec que el que compta és el prosista en català. Però era molt refrigerant, i de cara a saber com veia el país i què en deia i què en pensava el que va escriure en castellà és d'un gran valor. Hi havia una manera de veure les coses i de veure el país. I de passada deixi'm dir que Destino va fer en aquella època, durant una pila d'anys, un gran servei. Era una finestra, una finestra oberta. Ens precipitàvem, per exemple, per llegir –jo aleshores era molt jove- **l'Andres Revesz**. A la majoria de vostès no els diu res aquest nom. Però escrivia sobre política internacional d'una manera diferent que no escrivien tots els diaris d'aquí. O bé en Brunet, que era un home molt més conservador però d'una gran qualitat en tots sentits. O bé en Pla. És a dir, hi havia una finestra d'obertura al món. Hi havia una alenada de simpatia democràtica, subtil si vostès volen però clara, clara, molt fàcil d'entendre, i una alenada de catalanitat, també de la manera que permetia el moment, però clara. Jo m'he enterat de moltes coses de literatura catalana i d'història de Catalunya precisament a través de Destino.

Bé, dit això i abans de passar a dos últims temes que voldria tocar, fem, si m'ho permeten, una breu recapitulació del seu ideari. Serà potser una mica repetitiu. Parlem del seu glossari. I també del glossari de l'Ors. Abans ja he dit que ell valorava molt l'Ors. I segurament no és casualitat que -no sé si va ser el primer- un dels primeríssims homenots que va fer en Pla fos en Prat de la Riba. Això té tota la lògica del món. En Pla entenia bé allò que en deien la construcció d'un país. Construir, ordenar. Fixin-se que l'Ors deia que en Prat de la Riba era ordenador de Catalunya. Construir un país. Ordenar un país. Donar-li bases sòlides. Bé, l'Ors i en Prat de la Riba.

Ordre, ja ho hem dit abans. Ordre en el sentit més positiu de la paraula. Vull dir, les coses tenen un ordre. I si no el tenen, malament. De vegades això podia derivar a tot això que hem estat explicant abans d'en Salazar, i a algunes

d'altres. Vull dir, certes actituds que a molts de nosaltres doncs avui quan les veiem retrospectivament no ens agraden. Ni aleshores ens agradaven aquells anys difícils, anys d'acer, anys durs, anys foscos, anys de por. Però això no treu que pot hi ha d'haver ordre en el sentit més positiu de la paraula. Civilitat. I en Pla deia una paraula que ara potser ja no fa riure però fa quatre dies feia riure a tothom, i era molt arriscat utilitzar-la, que era urbanitat. Vull dir: ordre, civilitat, civisme, urbanitat. Donava molta importància, per exemple, a la pedagogia sistemàtica. Això que jo aquests dies precisament, o aquests últims mesos, intento explicar que no anem bé amb el que és la ideologia dominant avui en el camp de l'ensenyament a casa nostra perquè no és sistemàtica, perquè no és ordenada, perquè no es disciplinada, perquè no fa referència a la moral de l'esforç, perquè ha desaparegut la paraula voluntat, del lèxic pedagògic, etc., bé, doncs ell en això em sembla que estaríem d'acord en Pla i jo.

Bé, continuïtat, que també és molt Ors això. Recordin que l'Ors parlava de la santa continuïtat. Un país ha de tenir santa –la paraula santa deixin-la de banda-, ha de tenir continuïtat. Jo algunes vegades he dit que un país no pot anar endavant d'una manera espasmòdica. Amb accions que duren un any, dos anys, tres anys, quatre anys, i després es recau, etc. Cal continuïtat, cal estabilitat i governabilitat. En Pla valorava la continuïtat.

Per cert, una de les maneres de manifestar aquesta continuïtat, i no necessàriament política, és la reverència que tenia, el sentit reverencial, que tenia davant els notaris. Vull dir que els considerava una gent molt important. I és que realment és a través de les notaries que es van, diguem-ne, canalitzant esforços col·lectius, generacionals vull dir.

Tot això amb un punt d'èpica. Entesa l'èpica, i ara cito textualment en Pla, com "l'única manera de lluitar contra la terrible invasió de l'oblit." L'única manera és crear una memòria col·lectiva i recordar infatigablement el que alguns homes, és a dir –diu en Pla- alguns homes vol dir el poble, han fet una mica més enllà dels interessos particulars immediats i petits.

I aleshores hi ha una gran coneixedora d'en Josep Pla, una especialista, que és la **Marina Gustà**, que referint-se a aquesta continuïtat diu –i ara és frase de la Marina Gustà: “el fil d’una continuïtat que tant depèn –això explica la literatura d’en Pla- del coneixement de la història –la que escriuen els historiadors- com dels costums quotidians.” Que és el camp on ell treballava.

Per acabar aquest capítol torno a aquell punt neuràlgic: la meua llengua i el meu país. La meua llengua i el meu país. Amb rotunditat, amb aquell punt, no sé si d’escepticisme o d’un punt de consciència del perill que el país tenia i té.

Ara podríem, però no m’hi entretindré, parlar dels seus articles polítics, com són *L’adveniment de la República*, la biografia d’en Cambó, etc,. Ara mateix, fa pocs dies La Vanguardia ha publicat un article d’en Pla quan era corresponçal a Madrid a l’any 32 sobre l’Estatut, l’Estatut del 32, és clar, i sobre el que passava i el que es deia. Llegeixin-lo. És actual. Va ser un gran escriptor polític, un gran periodista polític més exactament. Però ara no hi entraré en això. Perquè em sembla que tinc l’obligació de fer una petita aportació, que jo puc fer perquè és més personal. Mirin, la meua relació amb en Pla no va ser bona. Ja ho he dit. Ell parlava bé del meu pare – em consta que parlava del meu pare- i malament de mi. I a més, escrivia malament de mi. Jo no l’havia llegit mai. Em deien: “En Pla ha escrit coses dolentes contra tu, et critica molt, et tracta molt malament.” Però no m’ho havia llegit mai perquè un especial masoquista no ho sóc jo. Però avui al meu despatx m’han dit: “Li passem unes notes que han sortit en els diaris, un article sobre la conferència aquesta que vostè fa aquesta tarda allà a La Caixa”. I aleshores he vist que La Razón diu: avui es dona el cas que en Pujol parla d’en i en Pla sempre n’havia parlat malament d’ell, perquè va dir que l’havia acomiadat de Destino, etc. Avui per primera vegada he llegit el que en Pla deia de mi, i certament no em deixava bé. Bé, potser tenia raó en alguna cosa. En segons què devia tenir raó. A banda de no deixar-me bé per altres motius jo no era un liberal conservador. I això, pel que he llegit avui, es veu que a en Pla el desagradava. Però es veritat que jo no sóc un liberal conservador.

Bé, aleshores és possible que ell sabés que jo tampoc tenia bon concepte d’ell. I fins i tot ho vaig escriure això. El que passa és que tinc l’esperança que no ho

va llegir mai perquè això ho vaig escriure una vegada –era a la presó, per cert– però allò que vaig escriure ho vaig publicar al cap de molts anys, poc abans que ell morís, en un llibre que es diu *Des dels turons a l'altra banda del riu*. I tinc l'esperança que ell no ho arribés a llegir. Però segurament ho sabia.

Passat el temps tinc més bon concepte d'en Pla en moltes de les coses que en aquell moment jo criticava. El criticava només a mitges, com ara veuran. I no sé, potser també ell va tenir més bon concepte de mi al final, però com que es va morir no ho sé.

Els explicaré aquest incident, tot i que potser no toca. Potser diran que això no toca. Però posats a fer... Per altra banda pot ajudar a entendre coses i personatges. Entre altres coses perquè fa referència a l'ideari i a la mentalitat d'en Pla, i a la seva visió del país. Mirin, al febrer de 1962 va sortir un número especial d'una revista que havia començat a editar-se a cavall de la política iniciada el 1959 i de la qual, si no m'equivoco, no n'estic segur però si no m'equivoco, l'inspirador era en Fuentes Quintana, una persona per la qual jo sento una gran admiració i un gran respecte. Va publicar al febrer de 1962 un número monogràfic que es deia *Notícia econòmica de Catalunya*. Jo era a la presó, però el vaig poder llegir. Era una època que segons quins llibres me'ls deixaven entrar. Hi havia uns articles dels que els parlaré ara. Un era de l'Aznar. L'Aznar era l'avi del president Aznar i que aleshores ja era director de La Vanguardia. Després de l'afer **Galinsoga** li van posar a ell. I l'altre era d'en Pla. Jo començava fent elogis d'en Pla perquè el seu article tenia un to liberal i es titulava *Catalunya pactista y dialogante*. I feia també un elogi dels Homenots, però, en canvi, deia que com a posició espiritual el que ell deia era lamentable, i que per la generació que arribava –fixin-se amb aquesta expressió– l'aliment que ens donava en Pla era pobre. Ho han d'entendre això. Es tractava al 1962, quan jo tenia 31 anys. Hi havia una gent jove que es volia definir. I les generacions en bona part es defineixen sempre en contra de l'anterior, almenys en part. I molt sovint són injustes. Jo en aquest llibre que vaig fer *Dels turons a l'altra banda del riu*, que és un llibre d'afirmació generacional, sóc molt injust, més que amb en Pla, -amb en Pla també una mica-, però amb d'altres. Amb d'altres que s'ho mereixien menys que en Pla.

En Pla, en darrer terme hi havia coses que realment ni m'agradaven ni m'agraden avui. Però hi havia gent que havia patit molt més que en Pla. Molt més que en Pla. I molts hi havien deixat la pell. Mereixien un tracte molt més acurat. Però, en el moment de fer una definició un la fa enfront d'algú. O la fa també enfront d'algú. I això, a més, jo ho feia des de la presó i en la presó poden passar dues coses: o que t'aclofes o que t'exaltes. A més a la presó si escrius pots escriure qualsevol cosa ja que ningú et diu res. L'important és que no t'ho trobi el guardià, però a part d'això pots dir el que vulguis. I a més el silenci, la solitud, l'allunyament, el barrinar, ajuden a l'excitació. Un punt d'exaltació. Fixin-se que jo en aquest comentari que feia de la revista aquesta *Información española* també criticava a en Maragall, que en canvi és un "dels meus màitres à pensar", i el criticava perquè feia referència a un article seu que donava una visió desesperançada de Catalunya. En Maragall era un home que més aviat era vehiculador d'esperança i d'optimisme. Però de tant en tant queia en un cert pessimisme. I jo feia una crítica d'en Maragall per aquest article.

Els referents nostres a l'hora de definir-nos com a generació eren uns altres. Afortunadament vàrem tenir mestres, set, vuit, deu, en podria dir. Però ara els en diré dos, i un tercer. Nosaltres, posats a parlar de l'economia de Catalunya i de la societat catalana i de la història i del futur i de les generacions, el nostre mestre més gran era en Vicens Vives. I d'una manera molt particular, en un altre terreny, en aquell moment, l'Espriu. Per a molts de nosaltres. I per a mi personalment a més hi havia, entre els set o vuit mestres més que podria esmentar, n'hi havia un especialment exigent, per dir-ho així, excitant, que era en Raimon Galí, que era, per dir-ho així, el mestre de l'exigència ètica. El que reclamava. Després la nostra generació haurà fet el que ha fet. I algú ens podrà dir: aquella exigència ètica que reclamava i que volíeu tenir no l'heu tingut. Això és un altre tema del qual en podem parlar un altre dia. Però en aquell moment, i a més tancat a la presó, i no tenint més feina que pensar i barrinar – "farem, i ens queden 40 o 50 anys de vida per fer i fer això, allò i el de més enllà"-, aquells articles d'en Pla a mi em resultaven molt negatius.

I a més passa una cosa. Jo tenia aleshores la idea -encara la tinc perquè per desgràcia és un tema no resolt- tenia i tenim uns certs problemes d'ordre

mental, vull dir de claredat d'idees. A vegades tenim una estructuració no del tot prou cohesionada en certes coses. No ens tirem més pedres a la teulada perquè ja hem fet prou coses i en farem i som un país que podem posar uns actius molt importants sobre la taula, i els hi posarem. Però és veritat que a vegades tenim un punt de desconcert. I aquell número de *Información Comercial Española* aquest tema de l'exigència i de claredat d'idees -un número per altra banda molt bo i que a mi em va ser molt útil-, no ens ho donava. Almenys no ho semblava. Jo rebutjava en aquell moment contra aquesta visió, que a mi em semblava mutilada i trista i poc esperançada, és a dir, una visió que potser podríem simbolitzar amb aquella mitja rialleta trista que a vegades tenia en Pla. Trista, o potser amb un punt d'escepticisme o un punt de tristesa. Amb en Pla no ho sé però en d'altres era una rialleta conformada. Jo en aquella època per mantenir la meua moral em dedicava a llegir Péguy, que és un incitador, és un exaltador, per entendre'ns. Em dedicava a llegir **Bergson**. O bé recordo que en aquella època -tot això no ve a tomb, ja ho sé que no ve a tomb, però permetin-me acabar-ho ja que ho he començat- que en Cirici Pellicer va escriure un article a Serra d'Or que anava en la línia que a mi m'interessava. Deia: "nosaltres vam tenir tres homes que podien haver estat molt si l'emigradesa catalana no els hagués fet fracassar." Jo crec que en Cirici era injust, o exagerat. Però a mi m'anava bé, allò. Aquests tres homes segons ell eren en Pijoan, en Pujols i l'Ors. I aleshores ho explicava d'aquesta manera, que a mi em va colpir molt. Diu: Aquí a Catalunya passa una cosa. Surt un dia un que diu que pujarà a una paret alta i comença a enfilar-se. I la gent s'ho mira des de baix i diuen "no farà res aquest". I va amunt. I aleshores arriba un moment que aquell comet l'error de mirar avall. I aleshores veu que els que l'estan mirant des d'avall s'ho miren amb un punt d'ironia, de dir "no en farà res aquest". "Escolta, noi no t'enfilis."

Bé, doncs entre el Cirici Pellicer, el Péguy, el Bergson, el Galí i l'Espriu, era evident que jo no podia estar d'acord amb el que deia en Josep Pla. I ho vaig dir. No hi trobava en tot allò les bases d'ordre ètic i espiritual per a la represa. L'article que vaig publicar a *Des dels turons a l'altra banda del riu* es titula *Sempre hi ha una represa*. Deia, a condició que no fem cas del senyor Pla i del senyor Aznar i d'uns quants més. Nosaltres ens situarem en aquestes bases

d'ordre ètic i espiritual des de dos punts de vista. Des del punt de vista de Catalunya i des del punt de vista de la generació. Una generació que entra en combat. La generació nostra entra en combat. I aleshores necessitàvem un missatge d'energia, d'esperança. Necessitàvem allò que l'Espriu en diu "el foc que venç per sempre l'hivern de Sepharad".

Bé, hi havia uns altres articles d'en Trias Fargas, que ja parlava del dèficit fiscal,. El d'en Sardà, un article molt bo i estimulants. Aquest home era extraordinari. L'únic que tenia és que tenia una certa fredor, que potser era aparent. Potser era aparent. Però tenia una certa fredor com de no donar-se, i sempre marcava una distància. Però era un home de primera.

Bé, d'això ja n'he parlat prou. Dispensin. Hi ha un segon moment de tota manera que també els he de comentar. Un segon moment difícil i agre, meu i també d'en Porcel, amb en Pla, que és l'aventura, la nostra aventura, de Destino. Mirin, jo tenia una gran admiració per Destino. Era un dels meus aliments intel·lectuals. Arriba un moment que Destino té una crisi, en Vergés diu que ho vol deixar. Això passa en una època que jo tenia vocació de crear coses, de fer coses, de crear coses, que tinguessin un cert valor institucional o de salvar-ne. Tot plegat bastant ingenu per part meva. Però és el que tenia. I aleshores en Vergés em convenç, me'n faig càrrec. Greu error, per diversos motius que ara no hi entraré, però greu error. La veritat és que d'errors d'aquests en vaig fer alguns altres. També vaig tenir èxits però no cal que els relati aquí ara. I passa una cosa, saben? Hi ha coses que les pot fer qui les pot fer i qui les ha de fer i qui li toca. Algú que li toca fer això i ho pot fer a més té l'aptitud per a fer-ho. I el Destino tocava a en Vergés. I és el que ho podia fer. Per exemple, una cosa que també tocava a en Vergés i que només podia fer en Vergés era parlar i convèncer en Pla. En Vergés un dia li diu a en Pla: "Escolteu, heu d'anar a viatjar." "Jo estic molt bé aquí..." "Heu d'anar a Rússia; heu d'anar a Amèrica; heu d'anar a tot arreu." En Vergés el fa finalment viatjar. I aquest no era el nostre cas. En general la premsa –sigui dit de passada- és per la gent de premsa, no pels que no són del món de la premsa. No parlo dels periodistes, parlo dels empresaris. És pels empresaris de premsa que són particulars. És per una empresa periodística, per un empresari de premsa. Que

no és el mateix que una empresa. Una empresa que fa cotxes, una empresa que fa tractors, una empresa que fa filats, una empresa que fa el que sigui, que fa ordinadors. És una altra cosa.

D'altra banda, probablement en aquell moment havia passat l'època de Destino. És a dir, Destino havia fet un gran servei de suplència amb el seu estil, el seu estil intel·ligent, subtil. Però aleshores això ja havia passat, segurament. I fins i tot havia passat l'època dels liberals conservadors. Almenys durant un cert temps, això havia passat. I la cosa va acabar malament.

Però no és ben bé d'això que els volia parlar, sinó que l'incident que vam tenir amb en Pla. Així com amb en Vergés li podia dir a en Pla "escolteu Pla, hauríeu de fer això" "home, que no" "escolteu, hauríeu de fer això", i el convencia, doncs bé, nosaltres, en Porcel i jo, no ho podíem fer.

Aleshores tot d'una van començar a sortir articles d'allò més reaccionari. Ja sabíem com pensava en Pla i l'admiració que tenia per a en Salazar. Però, en fi, no pensàvem que aleshores, i menys en aquell moment – parlem de l'any 1976 que tot s'orientava d'una altra manera- sortís amb articles com aquell. Uns articles molt provocadors en aquell moment. Jo suposo que ell buscava la ruptura perquè molt probablement per a ell Destino era el Destino amb en Vergés. El Destino amb en Porcel i amb mi, de qui tenia un mal concepte, no li interessava, suposo. I aleshores van sortir els articles d'en Salazar que va ser l'incident definitiu, que és allò que La Razón diu "el artículo sobre Portugal". Jo crec que amb en Vergés allò no ho hauria fet. La pesseta i l'ordre, d'acord. Però aquells articles eren absolutament detonants. Sempre, i sobretot en aquell moment. Precisament estàvem en un moment que si alguna cosa passava i la gent acceptava, era accedir-se per l'extrem oposat, per la demagògia esquerrana. A més no tenia sentit perquè en Salazar havia fracassat. Aleshores ja s'havia produït la Revolució dels Clavells. Aleshores ja feia molts anys, molts, dècades, que a Europa ja sabíem que la política d'en Salazar econòmica havia estat bona al començament, però després havia portat Portugal a un absolut estancament; que no tenia res a veure amb la política de dinàmica, per exemple, que s'havia fet a Espanya des de l'any 1959, encara

que també hi hagués una dictadura. I a més hi havia un canvi de clima radical aquí, unes perspectives de futur que anaven cap a una altra banda, cap a Europa. No tenia cap sentit. Era absolutament anacrònic.

Curiosament, a favor d'en Pla s'hi van alinear alguns intel·lectuals de l'esquerra, que aleshores era una esquerra molt radical. Jo no sé com va anar. No sé si perquè li van voler fer una mena de reconeixement, molt tardà. En Pla havia estat un home molt atacat des del sector antifranquista, molt atacat, diguem-ne, pel sector d'esquerra, però molt atacat també per determinats sectors del catalanisme perquè consideraven que havia tingut una actitud claudicant.

Bé, no sé si va ser per això o, per raons diguem-ne, de tipus partidista. O bé si va ser, també podria ser, que fos una campanya contra mi. Perquè jo aleshores ja era objecte de molts atacs, cosa que després ha persistit durant molts anys. No sé si va ser això també. Però el cas és que d'una manera sorprenent hi va haver aquest suport. En Pla al final va plegar, que em sembla que és el que buscava. Tot plegat va ser un mal tràngol. I si en volen més detalls en Porcel els donarà perquè tu vas parlar amb ell més que no pas jo.

Després el vaig veure algunes vegades. Va estar amable. Una vegada el vaig veure a Llofriu, també va estar molt amable. El vaig anar a visitar a la penúltima malaltia que va tenir que va estar hospitalitzat a Figueres. Va estar afectuós. Em va dir: "Escolti President –jo ja era President aleshores- ja veu que aquí a Figueres s'ha de fer un nou hospital. Miri's aquest hospital. Aquí s'ha de fer un nou hospital." "Bé, el farem Pla." I el vàrem fer.

Per acabar un comentari. Mirin, el que jo digui no té gaire importància. Algunes de les trifulgues que els he explicat tampoc. El que queda és l'obra d'en Pla. El que queda és l'obra. I la d'en Pla és una gran contribució a la llengua, a la cultura i a la consciència del país. No és un tema aquest purament literari ni esteticista. També afecta la consciència del país.

Els explicaré una anècdota, no referida a en Pla, però que ajuda a entendre el que els vull dir. A l'estiu del 1980, jo feia molt poc que era President, em vaig dir a mi mateix: "Hem de mirar a veure si podem reconciliar Catalunya amb en Dalí". Amb Dalí hi havia un sentiment molt estès i molt hostil, comprensiblement. Només recordant la frase que ell va dir quan es va assabentar de la mort d'en Garcia Lorca s'entenen moltes de les antipaties que va tenir. Alguns diuen: "No en facis cas, això va ser una frase de surrealista. Això només ho entenen els surrealistes". Bé, escolta, jo no en sóc de surrealista. La gent no en som i, per tant, tenim dret a irritar-nos. Bé, hi havia aquesta irritació. L'Ajuntament de Figueres, per exemple, en sessió extraordinària i per unanimitat li va treure el nom del carrer. Jo li vaig dir a l'alcalde en aquella època: "s'equivoquen. S'equivoquen i li hauran de tornar a posar". Efectivament el van tornar a posar al cap d'un temps.

Hi havia aquest sentiment. I vaig dir: "Escolta –jo President de la Generalitat-Catalunya s'ha de reconciliar amb en Dalí". I aleshores vaig trucar a en Pitxot i li vaig dir: "Voldria venir un dia a saludar a en Dalí, el mestre. Un dia d'aquests he de venir al festival, el concert que fan del festival de Cadaqués, i el dia aquest, si a vostè li sembla bé, jo vindria a saludar en Dalí". I em va dir: "Sí, sí, vingui". Però quan estava anant cap allà em va trucar i va dir que no podia ser perquè el mestre no es troba bé. Em va trucar en Pitxot. "El mestre no es troba bé. Li sap molt de greu. Però vostè anirà al concert igualment?" I vaig dir que sí, que aniria al concert. "Aniré al concert, naturalment que sí. Em sap greu. Saludi el mestre".

Aleshores al concert, va arribar en Pitxot i em va donar ben públicament un dibuix d'en Dalí, amb unes lletres curtes. Una frase curta però molt afectuosa, molt amable. Entranyable. Per a mi em va resultar molt entranyable. I aleshores vaig fer un discurs a l'església dient: "Escolteu, jo he vingut aquí pel concert, però sobretot jo venia per veure en Dalí. I en Dalí no pot ser aquí com ja sabeu. Ja sé que el que vaig a dir ara a alguns de vosaltres no us agradarà. No us agradarà. Però jo us vull dir el següent. D'aquí a cent anys ningú recordarà qui era President de la Generalitat a l'any 1980, però, en canvi, tothom sabrà que

hi havia un gran artista que es deia Dalí. I la gent anirà als museus i el veuran i seguirà viu. I aquest home és un actiu de Catalunya. Aquest home és un actiu de Catalunya. I Catalunya no pot optar simplement per fer l'enfadada. En Dalí és un nostre actiu, és dels nostres. I els vaig posar un altre exemple. Vaig dir: "Escolteu, la Capella Sixtina no s'hauria fet sense Juli II. Sense la decisió del Papa Juli II la Capella Sixtina no s'hauria fet. Necessitava algú amb empena i ganes de fer-ho i ficar-hi molts diners, etc. I aquest fou el Papa. Però ningú se'n recorda de Juli II. Tothom se'n recorda de Miquel Àngel. I no és que Juli II no tingui el mèrit que hagi de tenir, per sempre, però el que queda de cara a la gent és Miquel Àngel. Bé, doncs ja ho enteneu. Oi?"

Es va fer alguna crítica. Però això s'havia de fer. Després vaig continuar fent tot el que vaig poder. I recordo que al sortir em va trobar en Ràfols Casamada i la seva dona, la Maria Girona, i em van dir: "President, ha estat molt valent, vostè." Jo no vaig tenir aquesta sensació. "Vostè ha estat molt valent i nosaltres li donem les gràcies com a artistes i com a catalans."

Bé, doncs anys més tard en Ramon Sala, un amic íntim d'en Pla, que va ser un dels primers militants de Convergència Democràtica, i que va ser diputat de Convergència i Unió en més d'una legislatura, va muntar una campanya d'homenatge a en Pla. Això devia ser a l'any 1978 o 1979. I va tenir moltes crítiques. Moltes crítiques. I aleshores un dia en Sala em diu: "Pujol, què faig?" I li vaig dir: "No en facis cas, tu tira endavant perquè el que compta és el que queda. I el que queda són els escrits d'en Pla."

Gràcies per la seva atenció.